

دین و حکومت

مجموعه مقالات و سخنرانی‌های سمینار دین و حکومت

در

انجمن اسلامی مهندسين

مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

صندوق پستی ۵۹۱۹-۱۵۸۷۵ تلفن: ۵-۸۸۳۴۸۴۴ فاکس: ۸۸۳۸۱۲۵

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	پیشگفتار (از انجمن اسلامی مهندسين).....
۹	ولایت انتصابی مطلقه فقیهان (نظرات امام خمینی، نوشته محسن کدیور).....
۱۳	خلافت مردم با نظارت مرجعیت (نظرات شهید آیت الله محمدباقر صدر، نوشته محسن کدیور).....
۲۵	حکومت از دیدگاه دین (از مهندس مصطفی کتیرایی).....
۳۹	نظریه آیت الله نائینی در باب حکومت اسلامی (از حسن یوسفی اشکوری).....
۷۹	دین و دولت (از دکتر ابراهیم یزدی).....
۹۱	مرزهای میان دین و حکومت (از مهندس عبدالعلی بازرگان).....
۱۱۹	حکومت دینی و قانون اساسی (از مهندس لطف الله میثمی).....
۱۶۱	تحلیل مفهوم «حکومت دینی» (از دکتر عبدالکریم سروش).....
۱۸۹	امکان حکومت دینی (از مهندس عزت الله سبحانی).....
۲۸۵	حکومت دموکراتیک اسلامی (از حسن یوسفی اشکوری).....
۳۲۹	دین اسلام و حکومت (از دکتر علی محمد ایزدی).....
۳۶۹	انسان در رابطه دین و حکومت (از محمد بسته‌نگار).....
۴۰۹	مفاهیم بنیادی جوامع آزادمنش (از مهندس امیرسعید موسوی حجازی).....
۴۵۷	بررسی تاریخی رابطه دین و حکومت در آراء متفکران دوره قاجار (از محمد ترکمان).....
۴۸۹	رابطه دین و دولت (از دکتر غلامعباس توسلی).....

۴	دین و حکومت
۵۱۳	ایمان، سیاست و حکومت (از محمد مجتهد شبستری).....
۵۳۹	پیوند دین اسلام و حکومت چگونه پیوندی است (از مصطفی حسینی طباطبایی) ..
۵۵۱	فهرست آیات.....
۵۵۹	فهرست احادیث و دعاها.....
۵۶۱	نمایه.....

بسمه تعالی

پیش گفتار

انجمن اسلامی مهندسين در راستای رسالت فرهنگی ديرين خود و در پاسخ به یکی از سؤالات ميرم که امروز بيش از پيش در سطح متفکران اسلامی و روشن فکران دینی و علاقه مندان به اسلام و ايران مطرح است یعنی رابطه «دين و حکومت» به برگزاری سمیناری اقدام نمود. اینک که با حمد و ثنای الهی گزارش این سمینار و مجموعه سخنرانی‌ها و اظهارنظرهای ایراد شده آماده گردیده است، لازم می‌داند ضمن اشاره به سوابق فرهنگی انجمن اسلامی مهندسين، اهداف و چارچوب سمینار مذکور و دیدگاه‌هایی که در آن مطرح گردید و گزارش مختصری از چگونگی برگزاری و همچنین نتایج آن را به آگاهی خوانندگان عزیز برساند.

سوابق خدمات فرهنگی انجمن اسلامی مهندسين

انجمن اسلامی مهندسين در سال ۱۳۳۶ به همت شخصیت‌هایی نظیر مرحوم مهندس مهدی بازرگان، مرحوم مهندس قاسم شکیب‌نیا، مرحوم مهندس عباس تاج و ... تأسیس شد و طی حیات چهل ساله خود همواره برای اندیشه‌ها و دیدگاه‌های متفکران و صاحب نظران اسلامی و ملی قایل به جایگاه بلندی بوده، با طرح آنها در مقاطع حساس تاریخ کشورمان سعی کرده است در تحول فرهنگی جامعه نقش موثری ایفا نماید. به عنوان مثال در سال ۱۳۳۹ پس از درگذشت مرحوم آیت‌الله بروجردی که سال‌ها زعامت و مرجعیت حوزه علمیه قم و شیعیان را به طور متمرکز در دست داشتند، انجمن در پاسخ به سؤال فراگیر «چگونگی انتخاب مرجع تقلید و نقش روحانیت» در سطح جامعه، به ویژه دانشجویان و قشرهای تحصیل کرده مسلمان، اقدام به برگزاری جلسات کارشناسی نمود که در آن اساتید و صاحب نظرانی نظیر علامه سیدمحمد حسین طباطبایی و استاد شهید آیت‌الله مطهری و آیت‌الله طالقانی،

شهید دکتر بهشتی شرکت داشتند و پیرامون مسائل مربوط به مرجعیت و روحانیت به بحث و تبادل نظر پرداختند و سرانجام خلاصه نظرات ارائه شده به صورت کتاب «مرجعیت و روحانیت» تدوین و منتشر شد و با وجود واکنش‌های منفی حوزه در سال‌های نخست به تدریج مورد استقبال و استفاده همگان به ویژه حوزه قرار گرفت و در سال‌های بعدی به عنوان کتاب سال نیز انتخاب گردید.

کتاب «خدمات متقابل اسلام و ایران» شهید استاد مطهری و کتاب «منابع فقه» استاد محمد تقی جعفری نمونه‌های دیگری از دستاوردهای فرهنگی جلسات انجمن اسلامی مهندسين در سال‌های قبل از پیروزی انقلاب اسلامی است. همچنین سخنرانی‌های سالیانه جشن‌های مبعث در سال‌های قبل از انقلاب که تاکنون بسیاری از آنها به صورت کتاب (حداقل ۱۰ الی ۱۵ جلد) منتشر شده است را می‌توان نمونه دیگری از خدمات فرهنگی انجمن اسلامی مهندسين به شمار آورد.

بعد از پیروزی انقلاب نیز به تناسب نیازهای جامعه، جلسات تحقیقاتی در زمینه «ولایت فقیه» و «سرگذشت و سرنوشت روحانیت» با حضور اساتید و صاحب‌نظران تشکیل گردید. در همین راستا در سال ۱۳۷۲ سمیناری برای نقد و بررسی سخنرانی مرحوم مهندس مهدی بازرگان تحت عنوان «آخرت و خدا هدف بعثت انبیاء» با حضور و استقبال آن مرحوم در انجمن اسلامی مهندسين برگزار شد و متن تدوین شده این سخنرانی و نقد و تحلیل آن اخیراً چاپ و منتشر گردیده است.

هدف سمینار

یکی از سئوالات اساسی که پس از تجربه انقلاب اسلامی ایران در سطح فکری و اعتقادی و علمی در جامعه ما به ویژه برای متفکران اسلامی و قشرهای تحصیل کرده مسلمان مطرح گردید رابطه «دین و حکومت» و یا «دین و دولت» است. در سال‌های اخیر به ویژه پس از ارائه نظرات مرحوم مهندس مهدی بازرگان در سخنرانی جشن مبعث انجمن در سال ۱۳۷۱ زیر عنوان «آخرت و خدا، هدف بعثت انبیاء» و نظرات دکتر عبدالکریم سروش درباره «دموکراسی و دین» ضرورت بررسی و تحقیق و تبادل نظر جامع‌تری در این زمینه به عنوان یک ضرورت فرهنگی و اجتماعی مورد توجه انجمن اسلامی مهندسين قرار گرفت.

در شهریور ماه ۱۳۷۳ شورای انجمن کمیسیونی را برای برنامه‌ریزی و برگزاری سمینار دین و حکومت انتخاب نمود و در آبان ماه دعوت‌نامه‌ای جهت مشارکت در

این سمینار برای حدود ۳۰ تن از اساتید و صاحب‌نظران ارسال شد. در پاسخ، عده‌ای آمادگی خود را برای مشارکت در سمینار و ارائه نظرات اعلام داشتند. برخی از مدعوین آمادگی خود را فقط برای ارسال نظرات مکتوب اعلام نمودند و برخی ضمن ابراز خوشحالی و آرزوی توفیق سمینار عدم آمادگی خود را برای حضور در جلسات اعلام داشتند و تعدادی نیز به دعوت انجمن هیچ‌گونه پاسخی ندادند. برنامه سمینار در اسفند ماه ۱۳۷۳ برای کسانی که اعلام آمادگی نموده بودند ارسال گردید و در اواخر فروردین سال ۷۴ نیز از اعضای انجمن و جمعی از علاقه‌مندان برای شرکت در این سمینار محدود دعوت به عمل آمد.

دیدگاه‌های مختلف

به طور مشخص هدف از برگزاری این سمینار طرح دیدگاه‌های مختلف در زمینه رابطه دین و حکومت در سطح علمی و تحقیقاتی بر اساس تعالیم و معارف اسلامی و ایجاد فضای مناسب برای تبادل نظر بین اساتید و صاحب‌نظران تعیین گردید. به‌همراه دعوت‌نامه، کمیسیون برگزارکننده به‌طور مشخص ۵ دیدگاه را به‌شرح زیر برای صاحب‌نظران ارسال داشت:

- ۱- حاکمیت از فقهای منتخب مردم است ولی جایگاه نظر ولی فقیه مافوق نظر مردم و قانون می‌باشد. (ولایت مطلقه فقیه)
- ۲- حاکمیت از فقهایی است که برگزیده مردم بوده ولی اختیارات آنان در محدوده قانون اساسی مصوب ملت می‌باشد. (ولایت فقیه)
- ۳- حاکمیت از مردم است مشروط بر آنکه قوانین مغایر موازین دینی نباشد. (حکومت عرفی - نظریه نائینی)
- ۴- حاکمیت ارزش‌های دینی از طریق حاکمیت مردم (حکومت دموکراتیک دینی)
- ۵- جدایی دین از حکومت (لیبرالیسم - سکولاریسم)

گزارش سمینار

اساتید و صاحب‌نظران طی ۱۷ جلسه ۳ ساعته روزهای پنجشنبه بعد از ظهر از تاریخ ۱۳۷۴/۲/۷ لغایت ۱۳۷۴/۶/۲۳ نظرات خود را در زمینه رابطه «دین و حکومت» به سمینار ارائه نمودند و به سئوالات مطروحه از جانب شرکت‌کنندگان در سمینار

پاسخ گفتند. حدود نیمی از وقت جلسات سمینار به طرح سئوالات شرکت کنندگان در سمینار و پاسخ به آنها اختصاص داشت و این امر موجب غنی تر شدن بحث و روشن تر شدن ابعاد مختلف نظرات و دیدگاه سخنرانان گردید.

در جلسه پایانی سمینار که با حضور اکثریت سخنرانان سمینار تشکیل گردید مجدداً هر یک از اساتید و صاحب نظران خلاصه و محورهای نظرات خود را ارایه کردند و تبادل نظر مجدد به عمل آمد.

اینک با حمد و سپاس خداوند مَنان و تشکر از همه صاحب نظران که دعوت انجمن اسلامی مهندسین را برای همکاری با این سمینار به صورت ارایه مقاله اجابت نمودند و پوزش از تأخیری که به دلایلی چند برای چاپ و انتشار این مجموعه رخ داده است، متن تدوین شده سخنرانی‌ها و پرسش و پاسخ‌های مربوط به هر یک از سخنرانی‌ها تقدیم خوانندگان گرامی می‌شود.

ضمناً برای تکمیل نظرات مربوط به موضوع سمینار دین و حکومت چکیده نظرات حجت‌الاسلام محمد جواد حجتی کرمانی که طی مصاحبه‌ای برای این سمینار ارایه داده‌اند و همچنین نظرات آیت‌الله شهید سید محمد باقر صدر (ره) و امام خمینی (ره) رهبر فقید انقلاب اسلامی ایران از کتاب نظریه‌های دولت در فقه شیعه جناب آقای محسن کدیور با اطلاع ایشان در این مجموعه اضافه شده است.

انجمن اسلامی مهندسین لازم می‌داند از اعضای کمیسیون‌های بررسی کننده مقالات و برگزار کننده سمینار، آقایان مهندس مصطفی کتیرایی، مهندس هاشم صباغیان و مهندس محمد توسلی حجتی و حجت‌الاسلام یوسفی اشکوری و دکتر محمدحسین بنی‌اسدی که بررسی مقالات و برنامه‌ریزی و نظارت بر برگزاری سمینار را متقبل گردیدند، به ویژه آقای مهندس توسلی که با صرف وقت بسیار، علاوه بر امور اجرایی سمینار، مدیریت و دبیری جلسات سمینار را بر عهده داشتند و از بنیاد فرهنگی مهندس مهدی بازرگان که کار تنظیم، ویرایش و حروف‌چینی این کتاب را به عهده داشته است و نیز از ناشر محترم تشکر و قدردانی نموده و پیشاپیش از دریافت نظرات تکمیلی و انتقادی خوانندگان محترم سپاس و تقدیر خود را اعلام نماید.

انجمن اسلامی مهندسین

شهریور ماه ۱۳۷۷